

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАДАЙ АРАДАЙ СОНИН

1998
май
23

Хабарай һүүл
улаан луу
харын
27
гарагай 7
СУББОТО
№ 89 (19930)
Газетын сэн хэлсээтэ

1921 оной
декабриин
21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

ЭРХИМ БАГША ЭЛИРҮҮЛЭГДЭЭ

Буряадай гүрэнэй академическэ драмын театрай оргон соо «Багша-98» гэхэн республиканска конкурсын түгэсхэлэй хайндэр үнгэрбэ. Тэндэ Буряадай эрхим түрүү багшанар хабаадаһан байна.

Долоон хоногой туршада багшанар хотын хургуулинуудта нээмэл хэсхэлүүдые үнгэргөө, гүй дүршлөөрөө хубаалдаа.

Конкурсын түгэсхэлдэ театр соо багша бүхэн уран бэлигээ харуулба. Эндэ өөһэдүнгөө багшые

гэмжэһэн команданууд олон байгаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Сэсэн ухаатай, бэлиг талаантай багшанарай гундаһаа эгээл бэрхыень шэлэхэ гэсшэ хүндэ

байбашье, жюри Онохойн гунда хургуулин багша Елена Владимировна Шиширхинае түрүү хуурида гаргаа. Елена Владимировна «Гран-придэ» хүртэжэ, Бүхэроссин «Багша-98» гэхэн конкурсно Буряад ороноо түлөөлхэ юм. Гадна түрүү багшада Кипртэ амарха путёвко баржууларгаа.

Е.ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Улаан-Удын 32-дохи хургуулин багша Г.Н.Шмакова; багша бүхэндэ — урмашуулгын шан.

А.БАТОМУНКУЕБАЙ фото.

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 75 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хайндэрэй хэмжээ ябуулгануудай ПРОГРАММА

МАЙН 28-най үглөөнэй 10 часһаа республикын Правительствын Ехэ зал соо «Буряад Республикын 75 жэлэй ой» гэхэн научно-практическа конференци болохо байна. Үдэрэй 16 часһаа республикын Правительствын зүблөөнэй зал соо ветерануудтай уулзалга боложо, республикын хүтэлбэрилэгшэд ажалай, дайнай ветерануудые хайндэрөөрнь амаршалха.

МАЙН 29-нэй 14 часһаа Сөвөдүүдэй талмай дээрэ Буряад Республикын туг мандуулагдаха, дайнай үеын жэлнүүдтэ наһа бараһан сэрэгшэдтэ баглаа сээсгүүдые табилгын ёһолол танкын хүшөөгэй дэргэдэ үнгэргэгдэхэ.

17 часһаа Ц. Сампиловай нэрэмжэтэ уран хайханай музей соо «Түрэл республикаһаа магтан дуулана!» гэхэн

выставкэ нээгдэхэ, мүн энэ сагта Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театр соо хайндэрэй концерт наадан дэлгэгдэхэ.

МАЙН 30-най 9 часһаа М.Н.Хангаловай нэрэмжэтэ түүхын музей соо «Буряад Республикын 75 жэлэй ой» гэхэн выставкэ нээгдэхэ.

ҮГЛӨӨНЭЙ 10 часһаа В.И.Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсөөр хайндэрэй наада зугаа, сэнгэлгэ дэлгэгдэхэ, дуу, хүгжэм зэдэлхээр хараалагдаа.

14.30 часһаа этнографическа музейн талмай дээрэ хайндэрэй зугаа наадан үргэлжэлүүлэгдэхэ юм.

МАЙН 31-нэй 10 часһаа Сөвөдүүдэй талмай дээрэ спортын мурьсөөнүүд болохо юм.

Б.ЦЫРЕМПИЛОВ.

ХҮҮГЭДЭЙ ХЭСҮҮ БАЙДАЛДА ХЭН ЗЭМЭТЭЙБ?

Хоёр үдэрэй туршада нислэл Улаан-Үдэ хотодомнай «Социальна хүгжэлтэ ба гэр бүл, үхибүүдэй эдир наһые социальна талаар хамгаалга» гэхэн уласхоорондын конференци ажалаа ябуулба.

Тус конференцидэ Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л.Ч.Нимаева, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семёнов, Хүн зоние социальна талаар хамгаалгын министр С.Г.Ефимов хабаадаа.

«Залуушуулай гүрэнэй политика - социальна хүгжэлтын гэршэ», «Үншэн үхибүү-

дые хамгаалха асуудалнууд», «Буряад Республикын үхибүүдэй элүүр энхые хамгаалга» гэхэн асуудалнуудаар конференциин түлөөлэгшэд 4 секцеэр хубааржа хүдэлөө.

Республикын олон үхибүүд дунда хургуулия дүүргэхэ арга боломжогүй болоод, Мүнөөдэрэй муу байдалтай байһанһаа боложо, хургуулия хаяна, гуйраншална. Нёдондо жэл гэрһээ гаража, зайгуулан ябаһан Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг 120 үхибүүдэй 78-ниинь хара тамхи үнинэй татадаг, архи уудаг байһан гэжэ элирүүлэгдээ. Гадна хургуули

дүүргээд, ажалгүй үлэһэн залуушуулай тоо улам олошорно. Уушханай ханяаданай, халдабарита венерическэ үбшэнүүд хүжэрнэ гэжэ энэ конференциин элдхэлшэд мэдээсэ.

Социальна талаар хамгаалгын асуудалнуудые зүбшэн хэлсэжэ, тус конференциин түгэсхэлдэ тухай резолюци гаргагдаа. «Буряад Республикын үхибүүдэй элүүрые хамгаалха» гэхэн секциин ажал тухай «Дүхэрит» сониндоо дэлгэрэнгыгээр хөөрөхэбди.

Е.ЦЫБЕНОВА.

Гэгээн түрэлтэ XIV Далай-ламада

ТАНАЙ ГЭГЭЭН ТҮРЭЛТЭ!

Угай баялиг болохо «Түбэд эмшэлэлгын атласые» сахижа, хадагалжа байһанайнь түлөө манай арадта үндэр сэгнэлтэ үгэһэндэтнай ехэ баярлаһанаа Буряад орондо ажаһуугшадай болон өөрынгөө зүгһөө мэдүүлнэб.

Соёлой гайхамшагта энэ баялигтаа бүхы оронудай арадуудые омогорхон танилсуур бэлэн байнагээд Танай маанадта түбшэн даруугаар эгигэһэн ушар

бидэнртэ бүри ехэ найдал зоригжол түрүүлнэ.

Буддын шажанай соёлой энэ баялигые США-гай музейнүүдтэ табижа харуу лага арадуудай хоорондох харилсаа холбоо бэхи-жүүлгэдэ, мүн эб найрамдалай хэрэгтэ ехэ үлөө үзүүлхэ юм гээд гүн сэдхэлхээ найдаһабди.

Үнэн зүрхэнһөө хүндэлэгшэ Буряад Республикын Президент А.В.ПОТАПОВ.

хунгалта - 98

БҮРИДХЭЛДЭ АБТАБА

Улаан-Удын Железнодорожно районной Школьно 45-дахин хунгуулин округһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатад кандидаттаар бүридхэлдэ абтаба гэбэл:

МАЛЬЦЕВ Дмитрий Михайлович, 1978 ондо түрэхэн, ВСГАКИ-гай оюутан.

ЧЕРЕПНИНА Татьяна Николаевна, 1960 ондо түрэхэн, дээдэ эрдэмтэй, 6-дахин мэргэжэлтэ лицейн директорэй орлогшо.

ЛЫСЦЕВ Сергей Владимирович, 1956 ондо түрэхэн, дээдэ эрдэмтэй. «Бурятэнерго» гэхэн акционернэ бүлгэмэй генеральна директор.

Железнодорожно районной Восточно 47-дохи хунгуулин округһоо:

БЕЛОУСОВ Владимир Васильевич, 1950 ондо түрэхэн, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо.

Юрын хунгагшын ханамжа

УРДА ТЭЭХИ ХУНГАЛТАДА ХАБААДАХАДАА, АЛДУУ ХЭНЭН БАЙБАБ

Господин Потапов, дүрбэн жэлэй саада тээ би, юрын хунгагша, Танай түлөө дуугаа үгөө һэмби. Таниие республика соохи байдал хайжаруулжа, миниишье ажабайдал хайн тээшэнь хубилгаха гэжэ найдааб.

Дүрбэн жэл үнгэршэбэ. Тээд би юу харанабиб? Бүхы шахуу заводууд зогсошоо. Совхозууд болон колхозууд үндэһөөрөө шахуу үгы хэгдээ. Ажалгүйдэлгэ дэлгэржэ, салин олон нараар түлэгдэнгүй. Гэмтын хуули буса ябадалнууд хүжэрөө. Буһалганууд. Хаанашье хара - гансал наймаан. Болохошье, үгышье юумэ бултыень наймаална. Манай завод болон фабрикануудай эд харин эдтэй яашье үрдидэнгүй: өөрын эд үйлэдбэрилэнхаар, ондоо тээһээ асарһаниинь үнгүй.

Эндэ би хананаб, Леонид Васильевич, «хүгжэнги социализмын» үедэ Та партиин обкомой хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн байгаа бэлэйт. Удаань Та КПСС-эй рескомой нэгэдхи секретарь болоот. Танай хүтэлбэри доро эдэй дефицит болон муу шанартай ороной үйлэдбэри би болоһон байгаа. Иймэл ха юм даа, Леонид Васильевич, Танай хүтэлбэрин дүршэл. Мүнөөдэр республикамнай нэгэ томо «барахолко» болоо, энэ ушар Танай алдуу...

Иймэ байдал хубилгахын тула Та юу хэзэбта? Мүнгэ эрихээс Москва ходо ошонот. Республикые депрессивнэ гэжэ бүхы тээ үгэ тараанат. Тиихэдэ ондоо регионуудта орходо манда муу байдал эхинһэнь байгаа гэжэ хэлэнэт. Харин Буряадай дэбисхэр дээрэ Менделеевэй бүхы таблицын бодос зүйлнүүд би гэжэ мэдээжэ. Та, Леонид Васильевич, манай баялигуудые ухаансараар, үрэтэйгөөр ашагалгые эмхидхэхэ аргагүйт. Та манай заводуудые, худөө ажахые нэгээн бодхоожо шадаагүйт. Та хуули бусын ябадалнуудые үсөөрүүлхэ, ажалгүйдэлгые хороохо ба салинай түлэгдэхгүй ябадал усадаха аргагүй байнат. Тэдэһэнһээ гадна. Мүн лэ Та «Түбэд эмшэлэлгын атласые» Америкэ руу гаргахагүй гэхэн шийдхэбэри абаат. Удаань бээ хамгаалха аргагүй ламанарай ба хубарагуудай урдаһаа хүсэ хэрэглэжэ, Атлас абаашуулаат. Хайшан гээд Таниие ойлгохо юмбиди? Тиихэдэ Буряадай ниитын телевидениин ажалые зогсоогоот.

Тиин би гүнзэгы бодолдо абтаад, иигэжэ ойлгобоб: Танай түлөө үнгэрэгшэ хунгалтада дуугаа үгэжэ, би алдуу хэзэб. Та минин найдал харуулаагүйт. Тиин иигэжэ шийдхэбэб. Мүнөө болохоодо, хунгалтада би Танай түлөө, Леонид Васильевич, дуугаа үгэхэгүй.

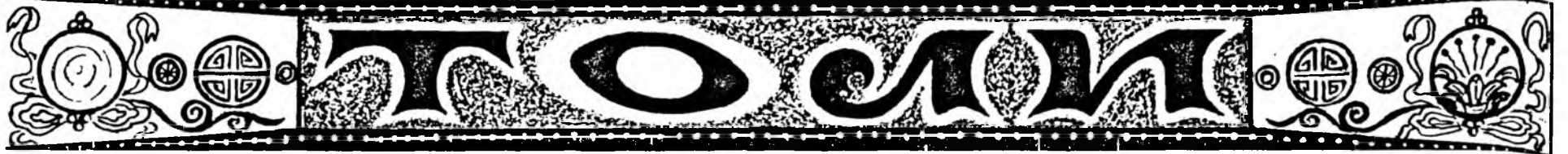
Хунгагша, ажалгүй БАДМАЕВ В.

ХҮНДЭТЭ УИШАГНАД!

Республикын Президентэ болон Арадай Хуралай депутатуудта кандидаттаудай үмэнэһөө ороһон материалнуудые манай газетэ майн 21-һээ толижо эхилбэ.

«Россин Федерациин эрхэтэдэй хунгаха эрхэнүүд ба референдумдэ хабаадаха эрхэнүүдэй талаар гол лаб хангалганууд тухай» федеральна Хуулида, «Буряад Республикын Президентын хунгалта тухай» РБ-гэй, мүн «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудые хунгалта тухай» РБ-гэй Хуулинуудта үндэһэлэн газетын редакци эдэ материалнуудые кандидатуудай түлөөлэгшэдэй эрилтэнүүдые дүүрэн ханган, тэрэл ёһодонь барлаха ёһотой юм.

Тиймэһээ эдэ толилолгонууд редакциин өөрын ханамжатай ямаршые холбоогүй гэжэ бидэ таанадта мэдээсэнэбди.

ЭНЭ зун Сэлэнгын аймагай хүтэйн дунда хургуулийн 70 жэлэй ойн баярые үргэн хэмжээндэ үнгэргэхын тула яһала ехэ хүдэлмэри эршэмтэйгээр ябуулагдана. Түрэл хургуулия дүүргэһэн шабинар уригдажа, суг хамта сугларан, июниин 26-27-до хургуулийн ойн баярые "Сурхарбаантай" нэгдүүлэн, нютаг нуга соогоо хайндэр үнгэргэе гэжэ эмхидхэлэй комитет шийдхэб.

Хүдөөгэй хургуули түрэл нютагтаа тон нягта холбоотой байдаг гэжэ хүн бүхэн ойлгодог гэшэ. Мүнөө манай хүтэйн дунда хургуули район соогоо түрүү хургуулинуудай зэргэдэ ябана. 1928 онһоо мүнөө болотор хургуулимнай бүхы шабинарнуудаа эгээ түрүүшынхиеэ суглуулжа, нюур нюураа харалсажа, хайн хайхан үрэлнүүдээ зэдэлүүлэн, түрэл нютаг,

Миллионер колхоз гэжэ тоогдодог болоһон юм. Хэдэн мянга гаран хонитой, адуутай, бодо малтай. Газарнай шийгтэй хайн, гандажа байдаггүй, тиимэһээ хартаабхын, шэниисын, мүн бэшэшье ургамалнуудһаа баян ургаса хуряагдадаг байгаа. Нютагай тон ехэ баялиг гэхэдэ, ажалша бэрхэ зон гэшэ ааб даа. Мүнөө колхоз совхозууд бутараһаар, үмсын ажахынууд боложо байна.

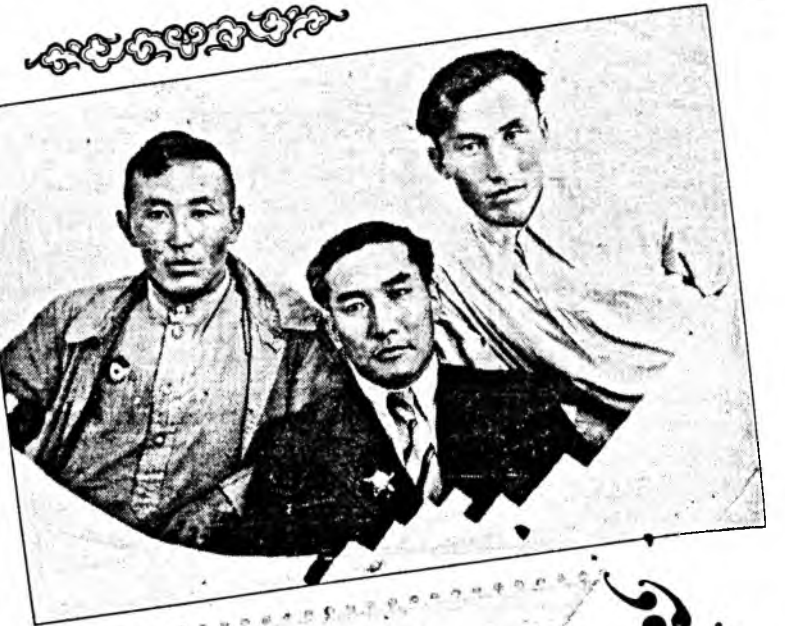
хүтэй нютагта 160-аад үрхэтэ айл байһан аад, мүнөө дээрээ 74 айл үлэнхэй. Тэдэнэй 100 гараниинь пенсионернууд, иимэл тоо хурагшад, 16 фермернууд, дунда хургуулийн багшанар ажалладаг.

хүтэйн дунда хургуули 1928 ондо түрүүшынгээ шабинарнуудые эхин классуудта абаһан түүхэтэй. Эгээ түрүүшын багшанар гэхэдэ Санжа-Гомбо

жэлэй хургуули байгаа. Нэгэ багша дабхар классуудые абаад заадаг хэн. 1-3-дахи, 2-4-дэхи гээд. Дэбтэр номууд хомор хэн даа. Таряа хуураад эдидэг нэмди. хурагшад ехэл оролдосотойгоор хурагша бэлэй. Би мүнөөнэй залуушуудда хайн хурагты, багшанараа бү мартагты гэжэл захиха байһаб даа».

-Минии үетэн нүхэд түрэл хургуулидаа 7 жэл хуража, саашань Загастайн 10 жэлэй хургуулида хуралсалаа үргэлжэлүүлдэг байгаа нэмди,- гэжэ Анна Шагдуровна Бимбаева хөөрөө. -Бидэндэ ехэл хайн багшанар заадаг байгаа, журамшые шанга хэн.

Роза Цыбденовна Очирова хургуулийн шаби. Багшын ажалай ветеранай дурсалга, ханамжаһаа:

ЭРДЭМ БЭЛИГЭЭ ЭРШЭДЭН, ЭХЭ НЮТАГАА СУУРХУУЛҮУЛААР...

(Сэлэнгын аймагай хүтэйн дунда хургуулийн 70 жэлэй ойдо)

ажабайдал тухайгаа үни удаан хөөрэлдэжэ, сэдхэлээ ханан тараа бэлэйбди. Энэ уулзалгаһаа гэмдэглэл танай анхаралда табиha ханаатайб.

Сэлэнгэ мүрэнэй үзэхэлэн гоё зүүн эрье дээрэ хүтэй нютаг оршодог юм. Юундэ хүтэй нютаг гээд нэрлэгдээ юм гэжэ ерэнэн айлшад асуудаг. Харюунь иимэ: Чингис хаан сэрэгшэдтээ Сэлэнгэ мүрэнөөр зубшажа ябахандаа, үлир, мойһоной сээглэжэ байха үедэ, үргэн Сэлэнгэ мүрэннее дундаа багтаһан, хадануудаар хүрээлэгдэнэн намжаа гоё талада амараа гэжэ дурадхаһан гэхэ. Угөө бүри Чингис хаан гүүнэй хү, сэгээ уужа ундаа харядаг байгаа хаш. Ногоо сээсгээр элбэг нуга сабшалаанда хүрэг морид, атарлан бэлшэжэ, гүүнүүдэй дэлэн дэлгэнэжэ, амтатай хайхан хүн хаагдажа, Чингис хаанай сэрэгшэд энэ дайдые хүхин магтан хуугаа гэлсэгшэ, Чингис хаан өөрөө энэ нютаг хододоо хүтэй, баян байг гээд үрээгээ юм ха.

Үнэхөөрөөшье, манай хүтэй нютаг үрээжэлтэ баян нютагдаа. Коллективизациин үедэ нютагнай Куйбышев-вай, һүүлдэнэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз байһан юм.

Тугутович Тугутов, Надежда Матвеевна Бурушкина, Мария Михайловна Михалева, Полина Ивановна Простокишина, Зоя Мункуевна Доржиева, Дина Николаевна Халзанова, Жигмит Нимаевич Нимаев, Саран Санжиевна Иванова болон бусад.

Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ хүтэйн хургуулийн шабинармүн баһа залуу нютагаархид эрэлхэг зоригтойгоор Эсэгэ ороноо хамгаалхаяа мордоһон юм. Жэшэнь, Одо Чойропович Манидариев - Ленинэй орденээр шагнагдаһан, Дашидоржо Дампилов, Иван Простокишин, Доржо Эрдынеев, Балдан Замбалаев, Байнгал Галсанов, Самбу Будаев, Гур-Доржо Бамбаров...

70 жэл соо хүтэйн хургуули мянгаад хүбүүд, басагад дүүргэһэн түүхэтэй. Тэдэнэй тоодо мэдээжэ механизаторнууд, хаалишад, багшанар, уран зураашад, инженернууд, эрдэмтэд элдэб мэргэжэлэй талаар жаа хаагуур ажаллана.

хургуулийн эгээ түрүүшын шаби, хожомын багша мэргэжэлтэй болоһон, мүнөө 80 наһаяа хүнгэн сарюунаар утгажа байһан Цырен-Дулма Раднаевна Вамбарова иигэжэ хөөрэнэ: «1928 ондо дүрбэн

-Хуушан хургуули Сэлэнгынгээ үндэр эрьедэ гоё хайхан газарта байгаа. Хэшээлдэ хуухадаа, сонхоор Сэлэнгын урасхал, нүгөө эрье дээрэнэ томото хабсагайнууд, сээсэг ногоогоор бүрхөөгдэнэн нуга сабшалан харахабди. Хэшээлэй дундахи ута забһарта, уһандаа орожо үрдидэг байгаабди. Гоё хайхан хургуули байгаа, хуушараа. 1972 ондо Цырен Цыренович Бальчинов гэжэ директорэй ударидалга дор хургуулийн шэнэ томо байшан баригдажа, спортивна залтай, столовотой, уужам харуул классуудтай хургуулида ороо бэлэйбди. Мүнөө хургуулимнай газарааншые, досооһоошые харахада, зохид тааруу. хургуулимнай дунда хургуули болонхой байна. Саашадаа юун болохо юм даа бү мэдэе, нютагаймнай зон үсөөржэл байна ха юм даа. Минии ханахада, манай гүрэн түрэ хүдөө нютагуудтаа балай анхаралаа хандуулдаггүйнь харамтай.

Энэ уулзалга дээрэ буурал сагаан толгойтой үбгэд хугшэд, айдар наһандаа ябаһан залуушуул булта адлишабинар мэтэ болоод, хургуулийн хонхын ёһоор хэшээлнүүдээ үнгэргөө. Зэмдэ ороһон хүйхэршүүл директорэй кабинетэ оруулагдаха гэжэ сонсохогдоо. Тэрэ үдэр иимэ ушар үзэгдөөгүй, булта эбтэй эетэйгээр, баяр баясхалантайгаар хайндэрөө үнгэргөө. хургуулийн хурагшад гоё хайхан концерт-наада харуулаа. Эндэ одоо халуун альга ташалган болоо даа.

Сайлалганайшые үедэ хани халуун дурсалганууд, урдаа табиһан түсэбүүд тухайгаа хөөрэлдөөнүүд үнгэрөө.

Генден Эрдынеев тон дунда хургуули дүүргэһэн эгээ түрүүшын шабинарай нэгэн болоно. «Минии класста 8 хурагшад хураһан

аад, табаниинь 10-дахи класс 1992 ондо дүүргээ. Манай классые даагша арадай гэгээрэлэй отличник, математикын багша Зоя Цырендондовна Эрдынеева болоно. Бидэ багшадаа дуратайбди, хүндэлдэгбди ехэ хайн, бэрхэ багша», гэжэ тэрэ хэлэнэ.

Людмила Санжижаповна, Доржо Данзанович, Валерий Аюшеевич болон бусад бэрхэ багшанар хургуулидаа зориулан дурасхаалта дулаахан үгэнүүдые хэлээ. 32 жэлэй туршдаа хүдөөгэй библиотекеые даагша, мүнөө үедэ хургуулийн музейн дарга, Россин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Елизавета Жамсарановна Нимаевагай аша габьяае дурдамаар. Даажа ябаһан ажалдаа үнэн сэхээр оролдожо, нютаг нугадаа хүндэтэй болоһон юм.

хургуулийн директор, түүхын багша, бэлиг ехэтэй удамарша Вера Александровна Эрдынеева иигэжэ хөөрэнэ: «Манай хургуули эрдэм хуралсалай министрствын баталан байгааали хамгаалгын шэглэлтэй программаар ажалаа ябуулна. Хургуулидамнай 100-гаад үхибүүд хурана, 15 бэрхэ мэргэжэлтэ багшанар ажаллана. Тэдэнэй тоодо арадай гэгээрэлэй отличнигууд Зоя Цырендондовна Эрдынеева 21 жэл багшаар ажаллана, Анастасия Николаевна Баглаева 25 жэл, Сээсэма Цыбиковна Цыбикова 23 жэл багшалана, Жигмит Дагбацыренович Очиров «Мастер золотые руки» гэнэн республиканска конкурсдо илагшадай тоодо ороо юм. Энэ багшын уран гарнуудаар классай кабинетүүд, хургуулийн музей шэмэглэгдэнхэй. Мүн баһа манай нютагай хургуулийн шабинар, республика соогоо мэдээжэ болоһон уран зураашад Валентин Базаровай, Виктор Галсановай бүтээлнүүд искусствода онсо шэнжэ оруулдаг юм. Уулзалгын үдэшэдэ зориулжа, В.Базаров

хэдэн зурагуудаа түрэл хургуулидаа бэлэглээ. «Бурятзолото» гэнэн үйлэдбэрийн ахмад геолог мүн баһа хургуулимнай шаби М.А. Дампилов яһала ехэ туһа хүргэжэ байдаг. Нютагаймнай эгээл хүндэтэй хүнүүдэй нэгэн гэхэдэ, республикын Правительствын гэшүүн ябаһан, олон жэдэ Түлшын-элшэ хүсэний министрствын министрээр хүдэлхэн, 10 үхибүүдэй эсэгэ П.Э. Ринчинов болоно. Пурбо Эрдынеевичэй туһаламжаар нютаг дээрэмнай клуб, фермэ баригдаһан юм. Нютагайнгаа зондо али зэргээрээ туһалжа ябадаг даа.

Сагай суурян соогуур эрдэм бэлигээ эршэдэн, эхэ нютагаа суурхуулһаар түрэл хургуулимнай 70 жэлэй ойдо хүржэ ерээб. Далан жэлэй хугасаа соо түрүүшынхиеэ эмхидхэгдэнэн шабинарай уулзалгын үдэшэдэ түрэл нютагай хангал агаараар амилан, сэсэн үгэнүүдээ сасан, сэнгэн хүхин тараабди.

Сэбэр сарюун намтартай, Сагаан хайхан сэдхэлтэй, Сагай эрьсыеэ зааха

шадалтай Сарюун манай хүтэй нютагнай

Эхирэд-Булгадай угтай. Июниин 26-да элдэб онууда хургуулия дүүргэһэн бүхы шабинарнуудаа суглуулжа, түрэл хургуулийн-гаа байгуулагдаһаар 70 жэлэй, аймагайнгаа, республикынгаа 75 жэлэй дабхар ойн баярнуудые үндэр хэмжээндэ үнгэргэел даа гэжэ хүтэй нютагаархиа урjална.

А.ДОРЖИЕВА, 1964 ондо хүтэйн найман жэлэй хургуули дүүргэһэн, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ багша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: багша Зоя Мункуевна Доржиева шабинартаа 1960 ондо; хургуули дүүргэһэн шабинар (зүүн гарһаа) Н.Б.Цынгуйев, Ц.Х.Очиров, П.Э.Ринчинов 1946 ондо. Бүлын альбомһоо.

ЭЛБЭГ-ДОРЖО РИНЧИНОДО

«Хайрата монгол-буряадаа хамтадаа булта бадаруулыт» «Шэнэ-шэнэ заяан» Шоройн нүхөөр шобто татахан Шонхойн хүбүүдэй нэгэнийнь байгаа. Шастийн үндэрэй оройдол адли Шамдаа хүшөө табихаади! Алта мүнгэ бэдэрээ бэшш, Алсай холые дабахад, Арад зоноо абарха хүсэл Аяар залуугайш зорилго байгаа!!! Түби дэлхэйн түшгэнээтэ үедэ Түрүү ябахыш бурхан заяагаад, Төөрихэн арадтаа тугьень үргүүлжэ, Түймэр сооһоо гаргалсааш хүтэлжэ.

Хатуу тэмсэлэй, харша байдалай Хашалан сагыё гаталха үедэш Хуурмаг худалшад хороогоо нагыеш, Хухалжа шадаагүй хүндэтэ нэрьеш. Хахад зуун жэл сахилгаандал Хараһаар байтарнай үнгэрбэл. Хашалан сагай хара сагааниинь Хараһаар байтарнай элирбэл. Элбэг-Доржонууд няутагууд дээрэш Элбэгээр түржэ хэрэгыш бодхоогоол, Энхэ мүнхэ жаргалай түлөө Элбэг-Доржодол тэмсэдэг болоол. Амидыл ябаа наа энэ наһандаа

Аша гушын жаргалда баясажа, Аха дүүгэй, нүхэдэй дунда Агуу тулгань байхал байгаааш! Уг гарбалнай унги найдалтай, Үзүүрээ хухарбашье, узуур бэхи, Уһан бэшэ, шуһан худалтай Угсаатан соогоо нэрэш мүнхэрхэ! Бархан уулатай Баргажандаа Бусажа мүнөө ердэг наа, Баян-Гол, Хилганадаа Баярлажа удаан айлшалха хэнш. Шоройн нүхөөр шобто татахан Шонхойн хүбүүдэй нэгэнийнь байгаа. Шастийн үндэрэй оройдол адли Шамдаа хүшөө табихаади. В. РИНЧИНО.

ХУБШЭ ШЭПЫЕ ЗЭДЭЛҮҮНДЭГ ХҮХЫ ТУХАЙ ХӨӨРӨӨН

ХҮХЫН ДУУНАЙ ҮЕ

Үдэшин туяагай замхахада, Үнэгэнэй харанхы болодог. Үглөөнэй туяагай сайрахада, Жэргэмэлэй жэргээн зэдэлдэг. Хоёр туяагай хоорондо Зунай хүни хонодог. Энэ сагай хэмжээндэ Үдэр хүни нэлгэдэг. Үдэр хүни илгаагүй Хүхын дуун зэдэлдэг. Хүхын дуунай үе - найхан сагай уянга.

ХҮХЫН ДУУНАЙ ХҮНИ

Хабар зунай золгодтоон Хэдхэн сагай хэмжээтэй Хүхын дуунай хүни юм. Хүнийн бэлшээрин малай «Туламаа» дүүргээгүй байтар, Үглөөнэй наран мандашадаг. Унтаана нойрмог хүнэй хүүжээ урилаагүй байтар, Үдэр болон гэгээршэдэг.

ХҮХЫН БУЛХАДААН

Зунай эхине дуулгажа, Замбуулиндаа зарлаһан Хүхын дуунай аялга Хүбшын сэнгэлигтэ зэдэлнэ. Үдэр хүнигүй донгодон, Хоолойгоо хатаһандаа, Балга уһар булхажа, Хулшагануулан сасаба. Хүхын булхадаһан бороо Байгаалия угаан шааяжа, нэб тооһо даража, Ангаһан газараа ундаалуула.

ХҮХЫН ДАЛЬБАРАА

Хүхэ борохон хүхы «Хүүгэдээ» үндылгэдэггүй Хэсүүхэн ёһо заншалтай. Боро талын жэргэмэлэй Хэдхэн үндэгтэй уурхай соо Үндэгэлжэрхидэг табисууртайл. Жэргэмэл жаахан шубуухай Үндэгэдтээ даража Үндылгэдэг гуримтайл.

ХҮХЫН ХЭЛЭН

«Хуурай модондо донгодоһон Хүхын хэлэн хүлдэхэ» - Гэжэ хэлсэгшэ бэлэй. Хүхы ургалжа баряад, Хэлыень хэн үзэлэй. Хагсуутай хабар болоошыё наань, Хубилаад байдаг байгаали. Сагайгаа ерэхэдэ хүхышыё Хангюурдажа зэдэлүүлдэг.

ХҮХЫ СЭСЭГ

Гурбахан дэльбэтэй Гоёхон сэсэг - Арадай нэрлэдэгээр Хүхыхэн сэсэг, Номой хэлээр Дилиин түрэлэй Болодог гэдэг. Хүхэхэн сэсэг - Хүхыхэн сэсэг Хадын хаяагаар, Харгын хажуугаар Харагдажа байдаг Хүнэй анхарал татадаг.

ХҮХЫ ТУХАЙ АРАДАЙ ДУУН

Хадын үндэр модондо Хан хүхы донгодоно. Хубия нэгэдэдэ ябахад, Хүнэй хүбүүдэ зайсана. Хоонин үндэр модондо Борохон хүхы донгодоно. Бодоолоо нэгэдэдэ ябахад, Буруу хараад зайсана. Уулын үндэр модондо Уянгатай хүхы донгодоно, Ушараад, нүхэсөөд ябахад, Уруутгаа хараад зайсана.

ХҮН ТҮРЭЛТЭНЭЙ НЭГЭН БОЛОЖО ТҮРӨӨШ

(Аша басагандаа зорюулан уянга)

Юртэмсөө харахад хүнэй түрэхэдэ, элдэб одо мүшэдтэй, заяаштатаа холбоотой байһандань, байгааилишыё баһал нэлгээлдэн, элдэб шарай үзүүлэн байдаг гэшшэл даа. Мартын 11-нэй үдэр 1998 ондо үдэрэй 4 сар 30 минутада аша басаган Даримамни хүнэй бэе оложо, маанадтаа хүржэ ербэлши даа. Ехэл дулаахан үдэр байгаа. Эхынгээ дулаахан мансыһаа налажа ядан, шашхажал байһанһаа гү, али юртэмсэ газарайнгаа агаараар түрүүшын амисхал хээд, энэ газарай хүн түрэлтэнэй нэгэн болобоб гэжэ бээ мэдүүлэн бархиран байхадшын, зүрхэмни ехээр сохилон, хүлгэжэ, гэртэхи агаарай дугалдаха шэгтээ болоходонь, газаршаа гарааб. Наран ехэл дулааханнар шаража, тойроод хон-жон байгаа. Наранай элшэ нарайалгын байшангай сонхоор тваржа, шамайешыё эльбээд абанан байха. Шубуудышыё наа бэе бээтэеэ хоорэлдэн, наадан байһандаа, шанха дээгүүрни ниидэнэ. Хүлэмни хажуудахи саһанай уһанһаа ундаан, бээшыё угаагаад абана. «Яагаад намһаа айнагүй гэшшэ?» гэжэ сэдхэн, хүдэлжэ үргээхэеэ аишоод,

эжышни гүрэнэй тушаалда ажаллана. Маанадашыё тулгалан ябадагтань ехэтэ урмашадагби. Хожомоо урдаа харан, дахан ябахад абга, нагаса хоёршын 11-дэхидэ, 10-дахида һуражал ябана. Эхэ, эсэгшын хажуу тээ шамдамнай тулга болон ябахад һуругуули һудартай бэрхэнүүд хүнүүд болоод ябахад гэжэ ехэтэл найдагдана. Иймэрхүү хүндэшгэ лэ сагта хүнэй бэе оложо, хүбүү бэридэмни басаган боложо мүнэдлоод, баяр жаргал асарбалши даа. Аша басаган Даримамни! Элдэб юумэ үзэһөөр хүн боложо, эхэнэр хүнэй хуби заяагаар ури хүүгэдэе үдхэжэ, уг залуулан ябахад талаан шамдамнай тулаа даа. Харгышын сээр ариулан лэ байһай даа. Хорёод хүржэ хадамда гаралгын хурим наадан дээрэшин хажуудашын тобойжо һуугаа наа, жаргал бэлэй даа. Тэрэ сагай ерэхэдэ, 80-яад наһандаа тулажа ябахад болоноб. Хүнэй үргэмжын болошоод, туһа хэхын орондо, тулай татажа, үри хүүгэдэ хаатуулжа байгаагүй наа, һайн бэлэй. Ямар үйлэ байхаб? Саг харуула бээ. Юртэмсын табисуураар хүн түрэлтэнэй ажамдардаг һэн тула, тэрэл утаһа дамжан ябагданал бээ. Нэгэ үдэр борсогод гэхэдэдэ унахадда, бодогдонлогүй бээ. Тээд хайшан гэхэб, үйлын үриһөө зугадахагүйш.

Хүүдэ орожо, хоюулан ясли, саад, кино, театрнууды хаража, амтатай шоколад хубаададан эдижэ, бэе бээдэ тулга болон ябахад, жаргаха сагай ерэхэ байһандань найданаб. Даримамни! Сэсэг шэнги сээрхэн, жаргалтай, шууятай, хүюутэй, һайн һайхан абари зангаараа зон нүхэдтөө хүндэтэй, эхэ, эсэгээ, аха зоноо хүндэлэн ябарай даа. Маанадайшын талаһаа хара нүгэл, хилэнсэг, харгышын хааха, муу байдалда дариулаха юумэн огтолон байхагүй. Ал, шубуудышыё, дэлхэйн баялиг, сээг набшашыё, хорхой, заганашыё хюдажа, хороожо ябагдаагүй. Тойрожо һууһан хүн зоноо шобто харан, шоо үзэн, элдэб муухайгаар хэлэжэ, нүгэл элдэгдээгүй. Байгаалиин зүйл бүхэн булта хайртай харагдадаг, үзэгдэдэг байгаал даа. Түрэн үдэрши гарагай 4, монгол литээр шэнын 14 байгаа. Энэ үдэр түрэн хүн сэсэн, мэргэн, хурдан ухаатай байха гэжэ зурхай буулгана. Хүнүүдэй аюулһаа зайлабалнь, одо заяаниинь харалсаа гэдэгдби. Зурхайда хабаатай 27 одон нара бүхэндэ бэе бээ нэлгэлдэг байдаг юм. Одон бүхэнийнь дугаарлаһан ба тусхай нэртэй байдаг гэжэ зурхайшад хэлсэдэг. Түргэн хубилдаг табан одонэй нэгэн болохо «САРИ» одон доро мүнэдлооһи даа. Энэ одон доро түрэн хүн үндэр наһа элдэхэ, һайхан сэдхэлтэй, хүюу абари зантай, аяншалха дуратай, бага зэргэ үбдэбшыё, оороо түргэн эдэгдэдэг байха гэжэ зурхай тайлбарилжа үгөө. «САРИ» - түбэд нэрэ. Ланза (санскрит), монгол, Хүнэй үргэмжын болошоод, туһа хэхын орондо, тулай татажа, үри хүүгэдэ хаатуулжа байгаагүй наа, һайн бэлэй.

Аша басаганайнь үеын залуу хүрэг ажабайдалынгаа дабаануудыё яжа гаталхань гэшшэб!..

шубуудыё адаглан зогсоноб. Эдэ шубуухайнуудыше намайе амаршалан, тойрон наадана. Хабарай нэбшээп эхымни дулаахан алыгандал зулайемни элбэн байһандаа үзэгдэхэ юм. Хэн мэдэбэ. Эхэмнишыё дахинаа басаганай бэе олон хүбүүнэйдэмни мүнэдэлжэ болоо. Хайрата ЭХЭМНИ! Далаад гаран наһан соогоо ехэхэн юумэ үзөөһи даа. « - Хүн гэшшэ юумэ үзэхэ бүрээ мүлиржэ, зориг орожо, хүн шэнжэтэй болохо... Хүн үри хүүгэдэйгөөл түлөө үдэр, хүнигүй ханаагаа зобхоор, нэгэ һайхан нарата үдэр үзэнгүй энэ дэлхэйнэ хахасадаг юумэл байна... Эхэ, эсэгэдэ хайшан гэжэ хандан, аша, туһа хүргэн ябаабшын, тиимээр лэ үри хүүгэдшын шамдаа хандаха юм гэжэ буряад зон үе хэлсэн, һургадаг байһан юм. Тэрэние ехэтэ сахижа ябахал даа... Хуули буса муухайгаар хүниини хэлэжэ, дээрэхүү зан гаргажа огто болохогүй юм. Ямаршыё хүн байг, ухаан тулоуртайшыё хүнүүд түрэдэг гэшшэ ааб даа, бэе муутай, дорьбошөгүй амитад дайрагдаха, огтолон банажа болохогүй. Ехэ хүнэй нүгэлдэ дайралдажа болохо юм...» гэжэ мэтээр заабари хэлэн байдагыень элээр наһан байнаб. Эхымни наһа дүүрэлээр тэбхэр 10 жэл болошобол даа. Юртэмсын агадандаһан хуулиин ёһоор дахинаашыё мүнэдэлжэ болоош. Угышыё наа, дээдэ юртэмсэһоо маанадаа хаража, маанадаараа адли баясаашыё болоош. Ииэгэл уг залгадан, эрбэлдэн, хульбэрэн таһардаггүй юм байна. Гурбан хүбүүдэйнгээ үри бээр үндэһэ хэжэ, газарай хурьһон дээрэ томо үмхиржэ эхилһон модон шэнги тоб байса тобойжо, толотожо, хагсуу, нэмэрүүндэ үри бээ хамгаалан, хүйтэн һалхи шуурга бээдэе даажа, тэдэнэ аршалажа шадаха үбгэн баабайн нэрэ томотой бологодобол даа. Наһатай хүнэй уһатажа байһан шодоор үндэр дээрһээ орон нототаа харахада, хүндэшгэ лэ зүйлүүд үзэгдэнэ. Байгаали, юртэмсэмнай эрбэлдэһэн шэнги үзэгдэхэ юм. Зарим хүнүүд тээртэртэрэ баяжаад, үймоо үүсхэжэ, хэхэ юумээ оложо ядан хэрэлдэ. Зарим зон гуйраншанууд болошоод ябанал даа. Яһаншыё олон үри хүүгэдэ үдэршээ гэшшэб. Ажал хэхэ хүсэтэй шамбай залуушуунай архи наһаншанхай, үхэл тахал, юрээдоо, дэлгэршэнхэй, юун гэшшэб даа? Завод, фабриканууд, бариғанууд, хүдоо ажахышыё налажа, талаая бүрхөөһэн табан хушуун малнайшыё харагданагүй. Аша басаганайнь үеын залуу хүрэг ажабайдалынгаа дабаануудыё яжа гаталхань гэшшэб!.. Сагнай һайн тээшээ сэхэлдихэ гэшшэ гү?... гэжэ мэтэ олон бодолууд сэдхэхыем бодогдоод наһангүй. Хүгшэн баабай, эжышни наһанай амаралтада гаранхайнууд, гүрэнэй жаахан тэдхэмжэ (пенси) хүлээгэдэ лэ һууха ажалтай болонхойнууд. Нагаса

Цырендулма Дондогой

БАСИНУУД

НАРА НАРАН ХОЁР

нара амандаа уһа балгаад, наамайгараа турьяа Наран тээшэ: Унтараажархихань гэшшэ! Урдаһаань Наран тодоб алыгаа - Ууралшыё гарабагүй, Унтархашыё ханабагүй. Эсэтэрэе уһа турьяад, Эндүүрһэнээ мэдэхэдэ, нара ииэгжэ бисалгаба хараал: «Унтараахаб нэгэтэ шамайе гэнэдхэн, Ууһан сусал шэнги харлаад, Унтаран унтархаш, Угаа ехээр баясахаб. Замби түбидэ ори гансахан Залиршагүй гэрэл боложо мандахаб, Заяанһаа бишин маңдагархам!» «Хэнэй гэрэлһээ хүртэлсэжэ ябадагаа, Хэтын хэтэдэ хүйтөөр ялардагаа Хаанаһаа нара мэдэхэдэ даа, барһан», - Халуугаар амилиан хэлэб Наран.

БОРГОООН

Ямар амитанай шунье хорожо, Яралгүй үндэлхал ааб гэжэ, Пийнуур Боргоохон аяндаа зорижо, һинан ябаа һэн ха ниидэжэ. Голье үгсөөд, сабшалангай газарта Голлон нагад, ниидэжэ ябатарнь, Олиггүйгөөр һалхилаад, үнөөхи Боргоохон Орогүй хийдэн унаба ногоо руу. Хилайжа эхилһэн аад, Хио талаангаар Хилганын сагага торсолдоо бэлэй. Палхин үнгэржэ, амилба дулаагаар, Пархаганан үнөөхи Боргоохон ниидэлэй. Тэрмээлжэнтэй уулзаад Боргоохон Тэрэндээ ииэгжэ һайрхаа юм гэхэ: - Хамхуул шэнгээр хийдэшэхэ ногоо Хам бариха абааб - гайтайхан хаб!... Жэжээ мэдэдэггүй тэрэ боргоондоол Жэгтэйхэн хүнүүдыё золгоо һэн гүт?

Ким ВАНДАНОВ.

